

Konsultacje społeczne dotyczące reformy europejskiego prawa autorskiego

I. Zakres i ochrona praw oraz funkcjonowanie jednolitego rynku UE

I.1. Terytorialność prawa autorskiego

Pomimo znacznego stopnia harmonizacji prawa autorskiego i praw pokrewnych dokonanej w dyrektywach Unii Europejskiej, zakres ochrony przyznanej uprawnionym w krajowych przepisach jest ograniczony do terytorium danego państwa członkowskiego. Co prawda uprawniony może udzielić licencji na wiele terytoriów, to jednak w praktyce mechanizmy licencyjne obejmują terytorium co najwyżej kilku państw członkowskich. Utrudnia to powstanie w Unii Europejskiej prawdziwie jednolitego rynku cyfrowego. Skutkiem tego jest znaczne zróżnicowanie świadczonych w poszczególnych państwach członkowskich usług zapewniających legalny dostęp do chronionych utworów oraz terytorialne ograniczenia przy korzystaniu z tych usług z terytoriów innych państw członkowskich.

Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy może być fakt, iż przepisy dyrektywy 2001/29/WE o prawie autorskim w społeczeństwie informacyjnym nie precyzują, jaki jest terytorialny zakres korzystania z utworu (bądź przedmiotu prawa pokrewnego) polegającego na jego publicznym udostępnianiu *online*, tj. „w taki sposób, aby każdy miał do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym” (art. 3 ust. 1 i 2 dyrektywy 2001/29/WE).

Dodatkowo, wskazany sposób korzystania stanowi odrębne pole eksploatacji od zwielokrotniania utworu (art. 2 dyrektywy 2001/29/WE). Tymczasem, z technicznego punktu widzenia, udostępnienie utworu *online* wymaga jego równoczesnego zwielokrotnienia, co oznacza konieczność uzyskania zezwolenia na dwóch różnych polach eksploatacji, czasem od różnych podmiotów.

1. *Czy terytorialny charakter prawa autorskiego stanowi utrudnienie przy świadczeniu bądź dostępie do legalnych usług online, zarówno z punktu widzenia licencjodawców, licencjobiorców jak i użytkowników końcowych (konsumentów)?*

W przypadku utworów rozpowszechnianych poprzez sieć internetową terytorialny charakter prawa autorskiego nie tyle stanowi utrudnienie przy świadczeniu usług, co stawia pod znakiem zapytania możliwość egzekwowania zapisów prawa w tym względzie. Utwór udostępniony na wolnej licencji lub licencji niewyłącznej w jednym kraju będzie dostępny dla wszystkich użytkowników Internetu, bez względu na miejsce dostępu do sieci, chyba że licencjobiorca zdecyduje się na zastosowanie stosunkowo drogich ograniczeń udostępniających wybrane pliki cyfrowe wyłącznie na terytorium własnego państwa.

2. *Jakie trudności wiążą się z brakiem określenia terytorialnego zakresu korzystania z utworu w taki sposób, aby każdy miał do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym?*

Utrudnia to zgodne z obowiązującymi przepisami wprowadzenie jednolitego rynku usług cyfrowych.

3. *Jakie trudności wiążą się z koniecznością uzyskania zezwolenia na dwóch polach eksploatacji (zwielokrotnianie i publiczne udostępnianie) w celu udostępniania utworów online?*

W przypadku dokumentów bibliotecznych konieczność uzyskania zezwolenia na dwóch polach eksploatacji nie stwarza zazwyczaj trudności, ponieważ oba zezwolenia są w znakomitej większości przypadków udzielanego przez tego samego licencjodawcę.

4. *W jaki sposób te utrudnienia mogą zostać wyeliminowane bądź ograniczone, tak aby poprawić dostępność legalnych treści w formatach cyfrowych we wszystkich państwach Unii Europejskiej przy równoczesnym zapewnieniu odpowiedniej ochrony dla uprawnionych? Czy konieczna jest tu i jak powinna w tym wypadku wyglądać interwencja unijnego ustawodawcy?*

Uzasadnione wydaje się bądź zniesienie ograniczeń terytorialnych prawa autorskiego lub – w uzasadnionych przypadkach zgodnie z wolą właścicieli autorskich praw majątkowych – wprowadzenie obowiązku stosowania ograniczeń terytorialnych (np. dostępności określonych plików wyłącznie dla użytkowników z konkretnej domeny).

5. *Czy rozwiązaniem problemu terytorialnego charakteru prawa autorskiego mogłoby być wprowadzenie jednolitego prawa autorskiego obowiązującego w całej UE, które zastąpiłoby dotychczasowe prawa krajowe?*

Problem terytorialnego charakteru prawa autorskiego dotyczy nie tylko terytorium Unii Europejskiej, a zatem wprowadzenie jednolitego prawa autorskiego dla całej UE nie rozwiąże problemu udostępniania utworów licencjonowanych poza jej terytorium.

I.2. Problem odesłań i przeglądarek internetowych

W ostatnim czasie na gruncie prawa unijnego pojawiły się wątpliwości co do charakteru odesłań (linków) zamieszczanych na stronach internetowych, prowadzących do zasobów znajdujących się na innych stronach. Do Trybunału Sprawiedliwości UE skierowano kilka pytań prejudycjalnych, mających na celu ustalenie, czy zamieszczenie odesłania do chronionego utworu jest równoznaczne z jego publicznym komunikowaniem lub publicznym udostępnieniem w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 2 dyrektywy 2001/29/WE¹.

Do TSUE trafiło też pytanie prejudycjalne dotyczące tymczasowych kopii utworów tworzonych w pamięci komputera przez przeglądarkę internetową podczas wyświetlania stron internetowych². Trybunał będzie w tej sprawie oceniać, czy takie kopie mieszczą się w ramach wyjątku określonego w art. 5 ust. 1 dyrektywy 2001/29/WE³.

6. *Czy korzystanie z utworów w sposób opisany powyżej (linkowanie oraz zwielokrotnianie w pamięci komputera przez przeglądarkę internetową) powinno być uzależnione od zgody uprawnionego? Czy prawo europejskie powinno w sposób wyraźny określać sytuacje bądź warunki, po spełnieniu których taka zgoda nie jest konieczna? Jeśli tak, jak powinna, Państwa zdaniem, wyglądać taka regulacja?*

Nie, publikowanie linków, jak również zwielokrotnianie w pamięci komputera przez przeglądarkę nie powinno być uzależnione od zgody uprawnionego. Wydanie takiej zgody przez właściciela autorskich praw majątkowych ograniczyłoby z konieczności drastycznie liczbę podmiotów uprawnionych do publikowania linków, chyba że regulacja prawna dopuszczałaby ogólne wyrażenie zgody lub brak takiej zgody na tworzenie odnośników do konkretnego utworu. Pamiętać należy, że tworzenie i publikowanie linków jest jednym z podstawowych narzędzi komunikacji internetowej, zatem ich znaczące ograniczenie zmniejszyłoby w widoczny sposób nawigacyjne możliwości internautów.

¹ Sprawy C-466/12 Svensson, C-348/13 Bestwater International oraz C-279/13 C More Entertainment.

² Sprawa C-360/13 Public Relations Consultants Association.

³ Jego odpowiednikiem w polskich przepisach jest art. 23¹ ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

I.3. Wyczerpanie prawa

Zgodnie z tzw. zasadą wyczerpania prawa, określoną w art. 4 ust. 2 dyrektywy 2001/29/WE⁴, w przypadku pierwszej sprzedaży danego przedmiotu lub innego przeniesienia własności na obszarze UE przez podmiot praw autorskich lub za jego zezwoleniem, wyczerpuje się prawo do rozpowszechniania egzemplarza utworu na tym obszarze. Oznacza to, iż uprawniony nie ma wpływu na dalszy obrót tym egzemplarzem.

Zasada ta ma zastosowanie wyłącznie do utworów wprowadzanych do obrotu na fizycznych nośnikach. Znajduje to potwierdzenie w treści motywu 28⁵ oraz przepisu art. 3 ust. 3 dyrektywy⁶. Komisja Europejska poddaje pod rozagę możliwość rozszerzenia zasady wyczerpania prawa na utwory rozpowszechniane w formie cyfrowej⁷. W tym celu należy przeanalizować praktyczne konsekwencje takiego rozwiązania – zarówno dla uprawnionych jak i dla usługodawców pośredniczących w dystrybucji utworów oraz konsumentów.

7. *Czy zasada wyczerpania prawa powinna mieć zastosowanie w przypadku nabycia kopii utworu w postaci cyfrowej, a jeśli tak – w jaki sposób mogłaby odbywać się jego dalsza dystrybucja?*

Nie, zasada wyczerpania prawa nie powinna być stosowana do utworów rozpowszechnianych online.

I.4. Rejestr utworów

Zgodnie z art. 5 ust. 2 Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, korzystanie w danym państwie – stronie tej Konwencji z praw autorskich przysługujących twórcy utworu powstałego w innym państwie nie wymaga spełnienia żadnych formalności. W praktyce w wielu państwach zasadą tą objęto także twórców krajowych⁸.

W związku z rozwojem technologii cyfrowych, ułatwiających eksploatację utworów, coraz częściej zwraca się uwagę na korzyści płynące z systemów ich rejestracji – niekoniecznie obligatoryjnych. Przykładem takiego systemu jest powstająca obecnie baza danych utworów osieroconych, do której utworzenia zobowiązany został Urząd Harmonizacji Rynku Wewnętrznego (OHIM)⁹. Istnieje też wiele baz danych stworzonych przez producentów, wydawców, organizacje zbiorowego zarządzania czy biblioteki.

8. *Czy stworzenie na szczeblu UE systemu rejestracji utworów usprawniłoby ich identyfikację i licencjonowanie? Jakie byłyby zalety i wady takiego systemu? W jaki sposób taki system mógłby funkcjonować, w szczególności – jakie należałoby wprowadzić zachęty dla uprawnionych do rejestrowania utworów w tym systemie?*

Stworzenie systemu rejestracji właścicieli autorskich praw majątkowych na skalę ogólnoeuropejską ułatwiłoby w znacznym stopniu tworzenie bibliotek cyfrowych. W szczególności brak danych dotyczących właścicieli praw autorskich lub stwierdzenie braku możliwości kontaktu z nimi dałby

⁴ Por. art. 51 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

⁵ Stanowi on, iż ochrona prawa autorskiego na mocy dyrektywy 2001/29/WE obejmuje wyłączne prawo do kontrolowania dystrybucji utworu w postaci materialnego nośnika.

⁶ Zgodnie z tym przepisem, czynności publicznego komunikowania i udostępniania utworów nie powodują wyczerpania praw w zakresie publicznego komunikowania i udostępniania.

⁷ Warto przypomnieć, iż TSUE potwierdził, że zasada wyczerpania prawa ma zastosowanie do kopii programów komputerowych nabytych w postaci elektronicznej (pobranych ze strony internetowej a więc bez użycia fizycznego nośnika). Stanowisko to zostało jednak wyrażone w oparciu o przepisy dyrektywy 2009/24/WE w sprawie ochrony prawnej programów komputerowych i nie wpływa ono na ograniczenie zasady wyczerpania prawa określonej

⁸ Por. art. 1 ust. 4 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

⁹ Por. art. 3 ust. 6 dyrektywy 2012/28/EU w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych.

prawo do powszechnego wykorzystywania dzieł osieroconych. Zachętą do rejestracji w systemie byłaby możliwość uczestnictwa w systemie repartycji dochodów płynących z cyfrowego wykorzystywania utworów.

9. *Czy i w jaki sposób UE powinna wspierać tworzenie jednolitych „identyfikatorów” dla utworów, które umożliwiłyby współpracę i przepływ informacji pomiędzy różnymi bazami danych?*

Można wykorzystać istniejące systemy takie jak ISBN, ISSN oraz ISMN, jak również popularyzować szersze wykorzystanie systemu DOI (Digital Object Identifier).

I.5. Czas ochrony

Art. 7 ust. 1 Konwencji berneńskiej wprowadził minimalny okres ochrony praw autorskich. Przepis ten przewiduje, że ochrona wygasa po upływie 50 lat po śmierci twórcy. W prawie UE okres ten przedłużono do 70 lat po śmierci twórcy¹⁰.

Także w stosunku do określonych w prawie międzynarodowym okresów ochrony praw pokrewnych w niektórych przypadkach przepisy UE wprowadziły dłuższe terminy. Art. 17 Traktatu WIPO o artystycznych wykonaniach i fonogramach wprowadził 50 letni czas ochrony¹¹. W prawie UE – w przypadku fonogramów oraz wykonań muzycznych – okres ten wydłużono do 70 lat¹². Natomiast 20-letni czas ochrony nadań wprowadzony art. 14 Konwencji rzymskiej o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, w przepisach UE wydłużono do 50 lat¹³.

10. *Czy obowiązujące obecnie okresy ochrony poszczególnych praw w dalszym ciągu znajdują uzasadnienie?*

Wydłużanie czasu ochrony prawno autorskiej prowadzi do ograniczenia korzystania z cyfrowych wersji chronionych utworów, do powiększania się tzw. „czarnej dziury XX wieku”. Ustawodawcy powinni rozważyć raczej skrócenie czasu ochrony.

I.6. Prawo do wynagrodzenia dla twórców i wykonawców

Oprócz katalogu praw wyłącznych przyznanych w prawie UE twórcom i artystom wykonawcom, niektóre przepisy przyznają uprawnionym niezbywalne prawo do wynagrodzenia, niezależnie od przeniesienia przez nich praw na producenta, np. w przypadku najmu egzemplarzy filmów¹⁴.

11. *Czy prawo UE powinno przewidywać inne przypadki wynagrodzenia przysługującego twórcom i artystom wykonawcom z tytułu określonej eksploatacji, niezależnie od przeniesienia przez nich praw? Jeśli tak, to w przypadku jakich form eksploatacji ?*

Nie ma takiej potrzeby w odniesieniu do materiałów bibliotecznych.

I.7. Ochrona praw

Dyrektywa 2004/48/WE w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej dokonała harmonizacji zasad dochodzenia roszczeń na drodze cywilnoprawnej w przypadkach naruszeń tych

¹⁰ Art. 1 i 2 dyrektywy 2006/116/WE w sprawie czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych. Por. art. 36 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

¹¹ Por. też art. 89 i art. 95 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

¹² Dyrektywą 2011/77/UE dotyczącą zmiany dyrektywy 2006/116/WE. Zmiana ta nie została jeszcze implementowana w prawie polskim.

¹³ Art. 3 ust. 4 dyrektywy 2006/116/WE. Por. też art. 98 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

¹⁴ Art. 5 dyrektywy 2006/115/WE; por. też art. 70 ust. 2¹ ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

praw. W ostatnio prowadzonych konsultacjach społecznych, zarówno przez Komisję Europejską¹⁵, jak i MKiDN¹⁶, zwracano uwagę na nieefektywność tych procedur w przypadku naruszeń dokonywanych w internecie. Z drugiej strony podnoszona jest konieczność zachowania odpowiedniej równowagi pomiędzy poszczególnymi prawami podstawowymi, do których należy zarówno prawo własności (w tym intelektualnej), jak i prawo do prywatności czy ochrony danych osobowych. W tym kontekście w szczególności istotne staje się skuteczne egzekwowanie praw naruszanych na skalę komercyjną.

12. Jakie działania należy podjąć na szczeblu UE aby zapewnić skuteczne egzekwowanie praw własności intelektualnych w przypadku naruszeń dokonywanych na skalę komercyjną, w szczególności w internecie?

Trudno wskazać procedury na szczeblu europejskim zapewniające efektywne egzekwowanie praw własności intelektualnej. Podejmowane w tym kierunku działania w poszczególnych państwach nie przynoszą również spektakularnych rezultatów.

13. Jaka powinna być rola pośredników (zarówno usługodawców internetowych jak i dostawców reklam, podmiotów obsługujących płatności czy rejestrujących domeny internetowe) przy zwalczaniu tego rodzaju naruszeń?

Większość serwisów komercyjnych, których działalność narusza prawa własności intelektualnej jest zarejestrowana poza UE i korzysta z międzynarodowych systemów płatności. W przypadku funkcjonowania takiego serwisu na terenie jednego z państw unijnych, warto jest rozważyć współpracę usługodawców internetowych i organów ścigania.

14. W jaki sposób zapewnić równowagę pomiędzy skuteczną ochroną praw własności intelektualnej w sieci a prawem do prywatności i ochroną danych osobowych?

II. Dozwolony użytek

II. 1. Część ogólna

Wyjątki i ograniczenia praw wyłącznych, zwane też dozwolonym użytkowaniem, umożliwiają korzystanie z utworów i przedmiotów praw pokrewnych, w określonych celach i określonym zakresie, bez zgody uprawnionych. W prawie międzynarodowym wprowadzono zasadę, zgodnie z którą dozwolony użytek powinien być ograniczony do pewnych szczególnych przypadków oraz nie powinien stać w sprzeczności z normalnym wykorzystaniem utworu (lub przedmiotu prawa pokrewnego) ani w sposób nieuzasadniony naruszać prawowitych interesów uprawnionego¹⁷. Określa się ją mianem trójstopniowego testu.

Przepisy dyrektyw UE przewidują zamkniętą listę wyjątków¹⁸, z których większość jest opcjonalna, tj. państwa członkowskie nie mają obowiązku ich wprowadzenia w prawie krajowym¹⁹. Powoduje to, że dozwolony użytek jest w przepisach krajowych poszczególnych państw członkowskich implementowany w sposób niejednolity, przez co takie samo działanie może być – w zależności od państwa członkowskiego – kwalifikowane jako dopuszczalne bądź niedozwolone. Oznacza to też, że korzystanie z utworu (przedmiotu prawa pokrewnego) w ramach dozwolonego użytku musi być

¹⁵ http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2012/intellectual-property-rights_en.htm

¹⁶ <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/podsumowanie-konsultacji-spoecznych-w-sprawie-cywilnych-srodkow-egzekwowania-praw-wlasnosci-intelektualnej-434.php>

¹⁷ Art. 9 ust. 2 Konwencji berneńskiej, art. 13 Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS), art. 10 ust. 2 Traktatu WIPO o prawie autorskim, art. 16 ust. 2 Traktatu WIPO o artystycznych wykonaniach i fonogramach.

¹⁸ Art. 5 i 6 dyrektywy 2009/24/WE, art. 6 i 10 dyrektywy 2006/115/WE w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej, art. 6 i 9 dyrektywy 96/9/WE w sprawie ochrony prawnej baz danych, art. 5 dyrektywy 2001/29/WE.

¹⁹ W Polsce prawie wszystkie przypadki dozwolonego użytku określone w dyrektywach UE zostały implementowane.

ograniczone do terytorium państwa członkowskiego, na podstawie którego przepisów się ono odbywa²⁰.

Ponadto w większości przypadków w przepisach UE powielono wprowadzony w konwencjach międzynarodowych trójstopniowy test²¹, tym samym wyraźnie zobowiązując państwa członkowskie do respektowania określonych w nim zasad podczas implementacji bądź stosowania wyjątków przewidzianych w dyrektywach²².

15. Czy przepisy UE powinny zobowiązywać państwa członkowskie do wprowadzenia wszystkich (bądź wybranych) wyjątków w prawie krajowym?

Przepisy UE powinny zachęcać państwa członkowskie do wprowadzenia możliwie dużej liczby wyjątków w prawie krajowym.

16. Jakie przypadki dozwolonego użytku należałoby usunąć, a jakie dodać do obecnego katalogu wyjątków, określonego w dyrektywach UE?

Pełny zestaw dopuszczalnych przypadków dozwolonego użytku wydaje się być satysfakcjonujący z punktu widzenia użytkownika oraz bezpieczny z punktu widzenia właścicieli autorskich praw majątkowych.

17. Czy przepisy prawa UE o dozwolonym użytku powinny być sformułowane w sposób bardziej elastyczny, czy też bardziej precyzyjny niż obecnie? W jaki sposób powinno to zostać dokonane i w odniesieniu do których wyjątków?

Problem jest złożony. Większa elastyczność w sformułowaniu przepisów dotyczących dozwolonego użytku będzie prowadziła do znacznie szerszych możliwości interpretacyjnych oraz niejednoznaczności i trudności w zrozumieniu istoty problemu u użytkowników, natomiast sformułowania o charakterze bardziej restrykcyjnym mogą skutkować ograniczeniem korzystania z przepisów o dozwolonym użytku, jak również nieadekwatnością ich działania w obliczu zmian technologicznych.

18. Czy terytorialne ograniczenie możliwości korzystania z wyjątków i ograniczeń stanowi w Państwa opinii problem, a jeśli tak – w jaki sposób mógłby on zostać rozwiązany?

Problem terytorialnego ograniczenia możliwości korzystania z wyjątków i ograniczeń w istocie swej nie odbiega od kwestii poruszanych w I.1 części niniejszych konsultacji, a zatem zastosowanie mają tu odpowiedzi na pytanie związane z terytorialnością prawa autorskiego znajdujące w tym rozdziale.

II. 2. Dozwolony użytek publiczny

W 2013 r. w ramach prac Forum Prawa Autorskiego odbyła się dyskusja na temat przepisów o dozwolonym użytku publicznym w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Podczas tej dyskusji oraz w towarzyszących jej konsultacjach społecznych podawano przykłady trudności i wątpliwości, jakie pojawiają się przy okazji ich stosowania²³.

Te problemy, które wynikają ze sposobu implementacji przepisów UE do polskiej ustawy, MKiDN będzie starać się rozwiązać przy okazji nowelizacji ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, której projekt zostanie opublikowany w pierwszym półroczu 2014 r.

²⁰ Wyjątkiem jest korzystanie w ramach dozwolonego użytku z utworów osieroconych – por. art. 4 dyrektywy 2012/28/UE.

²¹ Art. 6 ust. 3 dyrektywy 2009/24/UE, art. 10 ust. 3 dyrektywy 2006/115/WE, art. 6 ust. 3 dyrektywy 96/9/WE, art. 5 ust. 5 dyrektywy 2001/29/WE.

²² Por. art. 35 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

²³ Materiały z dyskusji na Forum Prawa Autorskiego oraz wyniki konsultacji społecznych można znaleźć na stronie internetowej: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/strona-glowna/zmiany-w-prawie-prawo-autorskie/forum-prawa-autorskiego.php>.

Natomiast w ramach dyskusji o europejskim prawie autorskim należy przyjrzeć się sposobowi sformułowania przepisów o wyjątkach w dyrektywach UE, w szczególności w dyrektywie 2001/29/WE.

W ogłoszonych przez Komisję Europejską konsultacjach zwrócono przede wszystkim uwagę na wyjątki dotyczące bibliotek i archiwów, nauczania i badań naukowych oraz niepełnosprawności. Podniesiono także problemy związane z eksploracją tekstów i danych oraz treściami tworzonymi przez użytkowników. Kwestie te nie zostały uregulowane w dyrektywie.

II.2.1. Biblioteki i archiwa

Wyjątek dotyczący „tradycyjnych” wypożyczeń bibliotecznych został wprowadzony w art. 6 dyrektywy 2006/115/WE. Przewiduje on możliwość ustanowienia odstępstwa od wyłącznego prawa do użyczania oryginałów i powielonych egzemplarzy chronionych utworów²⁴. Twórcy powinni otrzymać jednak z tego tytułu wynagrodzenie²⁵.

Art. 5 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2001/29/WE upoważnia ogólnodostępne biblioteki, instytucje edukacyjne i muzea, jak również archiwa, do dokonywania szczególnych czynności zwielokrotniania, nie zmierzających do osiągnięcia korzyści majątkowych. Przepis ten umożliwia wykonywanie kopii utworów w celu zachowania i ochrony zbiorów wymienionych instytucji²⁶.

Natomiast zgodnie z art. 5 ust. 3 lit. n) dyrektywy 2001/29/WE instytucje te są upoważnione do udostępniania utworów indywidualnym osobom, do celów badań lub studiów, przy wykorzystaniu terminali znajdujących się w pomieszczeniach tych jednostek. Wyjątek obejmuje jednak tylko utwory „nie podlegające zasadom zakupu lub licencji”, co budzi wątpliwości interpretacyjne²⁷. Ponadto nie upoważnia on do udostępniania utworów przez internet, co wprost potwierdzono w treści motywu 40 preambuły dyrektywy.

19. W jaki sposób powinny zostać sformułowane przepisy UE dotyczące korzystania z utworów i przedmiotów praw pokrewnych przez biblioteki i archiwa, w szczególności:

a. w zakresie ochrony własnych zbiorów tych instytucji, w tym ich digitalizacji;

Biblioteki i archiwa powinny mieć prawo digitalizacji wszystkich obiektów ze swoich zbiorów w celu ich ochrony oraz udostępniania reprodukcji cyfrowych (stanowiącego również formę ochrony oryginałów)

b. dostępu on-line do tych zbiorów oraz wypożyczania utworów w postaci cyfrowej, w tym udostępnianych przez biblioteki mające siedzibę w innym państwie członkowskim?

Biblioteki i archiwa powinny mieć prawo udostępniania online zbiorów z domeny publicznej, zbiorów licencjonowanych oraz pozostających pod ochroną prawa autorskiego. W przypadku dwóch pierwszych kategorii biblioteki nie powinno być żadnych ograniczeń w udostępnianiu zbiorów online, natomiast w przypadku utworów chronionych prawem autorskim wypożyczeniu mogą podlegać publikacje na nośnikach fizycznych lub utwory dostępne online, pod warunkiem zapewniania ich zabezpieczenia przed kopiowaniem lub nieuprawnionym dostępem. Udostępnianie zbiorów przez

²⁴ Por. art. 28 pkt 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

²⁵ Wprowadzenie w Polsce wynagrodzenia z tytułu wypożyczeń bibliotecznych było przedmiotem dyskusji w ramach Forum Prawa Autorskiego.

²⁶ Por. art. 28 pkt 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

²⁷ Kwestia to została podniesiona w pytaniu prejudycjalnym przed TSUE (sprawa C-117/13 Technische Universität Darmstadt). Sąd niemiecki skierował w tej sprawie pytanie: Czy zasady zakupu lub licencji w rozumieniu art. 5 ust. 3 lit. n) dyrektywy 2001/29/WE obowiązują w przypadku, gdy właściciel prawa proponuje wymienionym tam instytucjom zawarcie umów licencyjnych o korzystanie z dzieła na odpowiednich warunkach?

biblioteki i archiwa nie powinno być ograniczane terytorialnie (podobnie jak ma to miejsce w przypadku zbiorów tradycyjnych).

W jakich przypadkach powinno odbywać się to w oparciu o przepisy o dozwolonym użytku, a w jakich z wykorzystaniem mechanizmów licencyjnych?

Decyzja o objęciu utworu licencją (wolną, niewyłączną, częściową itp.) należy do właściciela autorskich praw majątkowych. Zbiory chronione prawem autorskim powinny być udostępniane przez instytucje kultury w oparciu o przepisy o dozwolonym użytku.

11.2.2. Użytek edukacyjny i naukowy

Art. 5 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2001/29/WE dopuszcza korzystanie z chronionych utworów w ramach nauczania lub badań naukowych, w zakresie uzasadnionym przez niekomercyjny cel, który ma zostać osiągnięty oraz pod warunkiem podania źródła, w tym nazwiska twórcy, chyba że nie jest to możliwe²⁸. Podstawowe problemy dostrzeżone w tym zakresie przez Komisję Europejską dotyczą niejednolitej interpretacji tego wyjątku w państwach członkowskich.

20. W jaki sposób powinny zostać sformułowane przepisy UE dotyczące korzystania z utworów i przedmiotów praw pokrewnych w celu edukacyjnym lub naukowym? W jakich przypadkach powinno odbywać się to w oparciu o przepisy o dozwolonym użytku, a w jakich z wykorzystaniem mechanizmów licencyjnych?

Funkcjonujące w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych zapisy dotyczące użytku edukacyjnego i naukowego nie umożliwiają rozpowszechniania całości utworów naukowych w postaci cyfrowej bez dodatkowej zgody właścicieli autorskich praw majątkowych, nawet w przypadku, gdy praca naukowa była w całości finansowana z funduszy publicznych. Zasadne jest rozważanie wprowadzenia sformułowań, które będą umożliwiały udostępnianie online publikacji finansowanych z funduszy publicznych (czasopisma i książki naukowe) na zasadzie dozwolonego użytku, pozostałe publikacje mogą być udostępniane w całości z wykorzystaniem mechanizmów licencyjnych. Postulowane jest ponadto oczywiście pozostawienie dotychczasowych zapisów dotyczących możliwości wykorzystania fragmentów chronionych utworów w celach naukowych.

11.2.3. Korzystanie dla dobra osób niepełnosprawnych

Art. 5 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2001/29/WE upoważnia do korzystania w celu niekomercyjnym z chronionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, przy czym sposób korzystania i jego zakres muszą być powiązane z danym upośledzeniem²⁹.

Warto w tym miejscu wspomnieć, że w dniu 28 czerwca 2013 r. w Marrakeszu został przyjęty Traktat WIPO w sprawie ułatwienia dostępu do opublikowanych utworów osobom niewidomym i niedowidzącym oraz osobom z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi im zapoznanie się z drukiem. Traktat umożliwi dystrybuowanie i publiczne udostępnianie kopii utworów w formatach dostosowanych do potrzeb osób niewidomych i niedowidzących, zarówno w kraju jak i za granicą. W najbliższym czasie planowane jest podpisanie tego traktatu przez UE i państwa członkowskie, a następnie jego ratyfikacja. Wdrożenie traktatu może wymagać zmiany prawa UE, przede wszystkim w aspekcie ponadgranicznego korzystania ze wspomnianego wyjątku.

21. W jaki sposób powinny zostać sformułowane przepisy UE dotyczące korzystania z utworów na potrzeby osób niepełnosprawnych? W jakich przypadkach powinno odbywać się to w oparciu o przepisy o dozwolonym użytku, a w jakich z wykorzystaniem mechanizmów licencyjnych?

²⁸ Por. art. 27 i art. 29 ust. 2-3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

²⁹ Por. art. 33¹ ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Korzystanie z utworów przez osoby niepełnosprawne powinno obejmować zarówno kwestie związane z dostępem do utworów drukowanych dla osób niewidomych i słabowidzących, jak i osób z upośledzeniem ruchowym. W przypadku osób z upośledzeniem wzroku uwzględnić należy wprowadzenie zaleceń dotyczących możliwości wykorzystania programów czytających przez przeglądarki internetowe oraz biblioteki cyfrowe, jak również stosowania formatów plików wykorzystywanych przez popularne urządzenia i oprogramowania czytające wykorzystywane przez osoby niewidome i słabowidzące. Rozważyć należy możliwość zdalnego dostępu do zasobów bibliotek cyfrowych (w tym zawierających utwory chronione prawem autorskim) dla osób niewidomych oraz osób o ograniczonej możliwości poruszania się.

II.2.4. Eksploracja tekstów i danych

Terminem „eksploracja tekstów i danych” (*text and data mining*) Komisja Europejska określa techniki automatycznego przeszukiwania i analizy dużych ilości danych (np. czasopism, stron internetowych, baz danych), w szczególności na potrzeby badań naukowych. Ponieważ do tego celu konieczne jest zwielokrotnienie analizowanych danych w pamięci komputera, działanie takie może być uznawane za wkroczenie w monopol prawnoautorski. Nie jest jednak jasne, czy mieści się ono w granicach dozwolonego użytku określonego przepisami dyrektywy 2001/29/WE oraz regulacji dotyczących baz danych.

Eksploracja tekstów i danych była przedmiotem prac jednej z grup roboczych w ramach prowadzonego przez Komisję Europejską dialogu „Licencje dla Europy”³⁰. Jej uczestnicy nie osiągnęli jednak porozumienia.

22. *Jakie działania powinna podjąć Unia Europejska w odniesieniu do problematyki eksploracji tekstów i danych?*

Prawodawstwo powinno dopuszczać możliwość prowadzenia eksploracji tekstów i danych przez instytucje publiczne, których działalność nie posiada charakteru komercyjnego lub naukowców, którzy prowadzą badania o charakterze niekomercyjnym przy wykorzystaniu narzędzi udostępnianych przez instytucje publiczne.

II.2.5. Treści tworzone przez użytkowników

Konieczność analizy zjawiska treści tworzonych przez użytkowników (*user-generated content*) wynika z szybkiego rozwoju portali i innych mediów społecznościowych. Oprócz oryginalnych treści tworzonych przez użytkowników tych serwisów, często wykorzystują oni w ramach własnej aktywności internetowej treści chronione prawami osób trzecich, nierzadko tworząc w ten sposób nowe utwory. Masowa skala tego wykorzystania nie pozostaje bez znaczenia dla uprawnionych. Zjawisko to jest często przedstawiane jako przejaw swobody wypowiedzi użytkowników internetu. Nie można jednak zapominać, że właściciele serwisów społecznościowych czerpią korzyści majątkowe z wymiany treści pomiędzy użytkownikami, a więc zarówno z wykorzystywania utworów chronionych prawami osób trzecich, jak i utworów stworzonych przez użytkowników.

Także w tym przypadku dialog „Licencje dla Europy” nie doprowadził do żadnych uzgodnień. Z jednej strony wzywano do wprowadzenia w prawie UE wyjątku obejmującego treści tworzone przez użytkowników. Z drugiej natomiast wskazywano, iż wystarczające są mechanizmy licencyjne (licencje udzielane platformom społecznościowym oraz tzw. mikrolicencje kierowane do użytkowników).

³⁰ <http://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/en/content/final-plenary-meeting>

23. *Jakie działania powinna podjąć Unia Europejska w odniesieniu do problematyki treści tworzonych przez użytkowników?*

Utwory stworzone przez użytkowników powinny być dostępne bez żadnych ograniczeń.

II.3. Dozwolony użytek osobisty i reprografia

Dyrektywa 2001/29/WE przewiduje dwa istotne wyjątki od wyłącznego prawa do zwielokrotniania utworów i przedmiotów praw pokrewnych.

Pierwszy z nich dotyczy zwielokrotniania na dowolnym nośniku przez osobę fizyczną do prywatnego, niekomercyjnego użytku (art. 5 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2001/29/WE)³¹.

Drugi obejmuje zwielokrotnianie na papierze lub podobnym nośniku przy użyciu dowolnej techniki fotograficznej lub podobnej (art. 5 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2001/29/WE). W praktyce dotyczy to przede wszystkim zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich, dokonywanego w ramach działalności gospodarczej prowadzonej przez posiadaczy urządzeń reprograficznych (punkty kserograficzne).

W obu przypadkach warunkiem wprowadzenia wyjątku w prawie krajowym jest otrzymanie przez uprawnionych godziwej rekompensaty. W prawie UE nie określono sposobu zapewnienia tej rekompensaty. W państwach członkowskich, w których wprowadzono powyższe wyjątki, jest to dokonywane poprzez system opłat (*levies*) nakładanych na nośniki i urządzenia wykorzystywane do kopiowania utworów³² oraz opłat reprograficznych, którymi obciążone są podmioty prowadzące działalność gospodarczą w zakresie reprografii³³. Brak szczegółowej harmonizacji powoduje jednak występowanie znacznych różnic pomiędzy rozwiązaniami funkcjonującymi w poszczególnych państwach członkowskich. Różnice te dotyczą np. katalogu nośników i urządzeń objętych opłatami czy zwolnienia od opłat urządzeń o przeznaczeniu typowo profesjonalnym.

Dodatkowo, z uwagi na nieustanny postęp technologiczny, pojawiają się problemy dotyczące stosowania systemu opłat z tytułu prywatnego kopiowania w środowisku cyfrowym, w szczególności w przypadku zwielokrotniania legalnie nabytych plików elektronicznych w serwisach internetowych umożliwiających takie zwielokrotnianie w ramach licencji uzyskanej przez usługodawcę, czy też nowych rodzajów usług elektronicznych umożliwiających zwielokrotnianie utworów do użytku prywatnego (np. usługi oparte na chmurze).

24. *Czy Państwa zdaniem istnieje potrzeba bardziej precyzyjnego sformułowania w prawie UE zakresu i sposobu korzystania z utworów w ramach dozwolonego użytku prywatnego? W których obszarach?*

Nie

25. *Czy w prawie UE należy dokonać szczegółowej harmonizacji przepisów o rekompensacie z tytułu prywatnego kopiowania? W jakim kierunku powinny iść tego rodzaju rozwiązania, w szczególności mając na uwadze swobodny przepływ towarów i usług w UE oraz fakt, że część urządzeń jest wykorzystywana do celów wyłącznie profesjonalnych? W jakim zakresie państwa członkowskie powinny zachować autonomię w regulowaniu tych zagadnień? Czy należy uwzględnić, i jak, zjawisko kopiowania utworów do celów prywatnych przy użyciu urządzeń nabytych do celów profesjonalnych (np. przez pracowników przy użyciu sprzętu służbowego)? Czy należy uwzględnić, i jak, zjawisko wtórnego obrotu sprzętem nabytym pierwotnie do celów profesjonalnych, który w ramach tego wtórnego obrotu może być nabyty do celów prywatnych?*

³¹ Por. art. 23 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

³² Por. art. 20 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

³³ Por. art. 20¹ ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Istnieje potrzeba harmonizacji przepisów dotyczących dozwolonego użytku, ze szczególnym uwzględnieniem przepisów o rekompensacie z tytułu wykonywania kopii przez osoby prywatne. Pod rozważę należy poddać fakt, że do pobierania i kopiowania plików coraz rzadziej służą urządzenia reprograficzne oraz nośniki, a coraz częściej komputery osobiste, telefony komórkowe i tablety. Dlatego też można rozważyć wliczenie opłat za kopiowanie w opłaty za dostęp do Internetu. Powszechność tych opłat może wpłynąć na zdecydowanie niewielką kwotę naliczaną każdej osobie prywatnej za dostęp do sieci. Kwestią skomplikowaną będzie w tym przypadku sposób obliczania repartycji dla właścicieli autorskich praw majątkowych.

26. Czy system opłat z tytułu prywatnego kopiowania powinien uwzględniać sytuacje, w których zwielokrotnienie legalnie nabytej kopii utworu odbywa się za zgodą uprawnionych albo jest możliwe w tak nieznacznym zakresie, że szkoda dla uprawnionych jest niewielka, a jeśli tak to w jaki sposób?

Skala zwielokrotniania utworów, zarówno nabytych legalnie, jak i nielegalnie jest tak ogromna, że system opłat powinien mieć charakter globalny. Stosowanie wyjątków dla poszczególnych sytuacji może sparaliżować funkcjonowanie całości systemu.

27. Czy system rekompensaty z tytułu prywatnego kopiowania powinien uwzględniać nowe rodzaje usług online umożliwiających zwielokrotnianie utworów do użytku prywatnego, takie jak np. usługi oparte na technologii chmury, a jeśli tak to w jaki sposób?

Rekompensaty za usługi online mogą zostać włączone do kosztów dostępu do Internetu.

28. Czy wysokość opłat z tytułu prywatnego kopiowania powinna być wskazywana na rachunkach/fakturach wystawianych końcowym nabywcom obciążonych nimi nośników i urządzeń? Jaka byłaby korzyść z takiego rozwiązania? Jakie mogą być negatywne konsekwencje?

Włączenie opłat z tytułu prywatnego kopiowania do cen sprzętu komputerowego oraz telefonów komórkowych może być dobrą i wartą rozważenia alternatywą dla systemu włączenia kosztów kopiowania do opłat za dostęp do Internetu. Jednorazowy koszt byłby jednak wyższy niż bardzo nieduże comiesięczne opłaty, a zatem bardziej odczuwalny dla internautów.